

Pestre, ahol részt vett a képviselőház ülésein. Ugyancsak részt vett a Gellért-hegyi sáncok építésében, amelyet inkább egyfajta polgári társassági öszejövetelnek tekintett, és elsősorban a hölgyek érdekelték. Ekkor kapta meg a hírt, hogy Vilmos öccse Fehértemplomnál megsebesült. Testvérei példájára ekkor Alexyt is elfogta a hazafias érzés, kaszát vásárolt és beállt önkéntes nemzetőrnek. Szolgálatát annyira komolyan veszi, hogy végrendeletet is készít. Ugyanakkor hiteles leírást nyerhetünk a tollából Jellasics visszavonuló haderejéről. A mosonmagyaróvári nemzetőrség tagja lesz, az alakulatot maga Kossuth is szemlézi. A Lajta menti táborból rövidesen Pestre megy, ahol a város alsó részén fekvő laktanyában meglátogatja Károly testvérét, kinek alakulatából a 38. honvédszászlóalj lesz. Ugyanakkor az ifjú „gyorsvasdász” eladósodott, és nemi betegségbe, szifiliszbe esett. Noha fővasdásznak léptetik elő, és Woroniczki „kedveltje” lesz, mégis kénytelen megválni a katonai szolgálattól. Adósságait végül csak családi összefogással tudják kiegyenlíteni.

Ezt követően Alexy Lajos Rozsnyóra utazik, és a Gömör megyei nemzetőrség 4. századának tagja lesz, fegyvert és ruházatot vásárol magának. Emellett mérget is beszerez, hogy szükség esetén a szenvedéseit megkönnyíthesse. A zászlóaljával decembertől már táborban van, és részt vesz az 1848. december 11-i budaméri ütközetben, ahol Pulszky Sándor alezredes vezette magyar csapatok súlyos vereséget szenvedtek Franz Schlick gróf, altábornagy osztrák hadtestétől. Alexy tollából egyébként jó leírást kaphatunk a nemzetőrök harcértékéről. A napló végül 1848. december 31-i bejegyzéssel zárul.

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy Helle Mária munkájának eredményeképpen egy nagyon érdekes kútfő került napvilágra, melyet mind a történészek, mind az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc iránt érdeklődők figyelmébe ajánlunk.

Süli Attila

MARIA MESNER – ROBERT KRIECHBAUMER – MICHAELA MAIER – HELMUT WOHNOUT (HG.)

PARTEIEN UND GESELLSCHAFT IM ERSTEN WELTKRIEG. Das Beispiel Österreich–Ungarn

(Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 2014. 243. o. ISBN 9783205796206)

A Nagy Háború kitörésének centenáriumára számos kötet látott napvilágot német nyelven, ezek közül a Böhlau Verlag gondozásában megjelent legújabb tanulmánykötet az osztrák–magyar politikai pártokat és társadalmat állítja vizsgálódásainak középpontjába, a témakör számos érdekes és eddig feltáratlan magyar vonatkozásával együtt.

A szerkesztők az előszóban az első világháborút a XX. század meghatározó eseményének, a monarchia és a köztársaság államformája közötti választóvonalnak tartják, amely jelentőségét tekintve a korábbi évtizedek során elmaradt a második világgés mögött. Véleményük szerint a politikai pártokat és azok szerepét nagyobb társadalmi összefüggésben kell vizsgálni, a már az első világháború előtt is létező tömegpártok, mint pl. a szociáldemokraták ma is dominánsak az osztrák politikai életben.

Maureen Healy egy háború előtti csütörtöki nap, nevezetesen az 1914. május 28-án történekről ír tanulmányában. Nyolc bécsi napilap és három hetilap segítségével rekonstruálja a fenti nap történetét. A különböző pártokhoz kötődő újságokból csak néhány rovatot vizsgált a szerző, így például az időjárás-jelentést, a főcímekeket (amelyekben Albánia sokat szerepelt), a jövőbeli ellenségről szóló tudósításokat (pl. a szerbekről, az oroszokról, a britekről és a franciákról). Kiemeli a belpolitikai rovatot, amelyben többek között tudósítottak a parlamenti delegációk hadsereggel kapcsolatos problémákra megoldást kereső üléséről, a császári és királyi 99. gyalogezred zászlóavatásáról, a több városban zajló munkássztrájkokról. A sportrovatban a futballeredmények és a kárpáti autóverseny foglalt el sok helyet. A műszaki rovatban autók, közlekedési balesetek, továbbá a gyermekcipőben járó katonai repülés hírei szerepeltek. A kisebb hirdetésekben számos árut kínáltak eladásra a cégek, illetve kereskedők. A halálhírek között rejtélyes gyilkosságokról és öngyilkosságokról számoltak be.

Johannes Schönner az osztrák keresztényszocialistáknak a császárhűség és a pragmatizmus közötti ingadozását veszi górcső alá. Bemutatja a pártban végbement átalakulást és gyengülést 1910, azaz Karl Lueger halála, valamint az 1911-es választásokon elszenvedett vereség óta, ír a párt választójogi küzdelmeiről. Megtudhatjuk, hogy a párt is támogatta a birodalom Szerbiának küldött hadüzenetét és az ország háborús erőfeszítéseit. A szerző áttekinti a keresztényszocialisták világháború alatt tartott üléseit, a különböző társadalmi kérdésekben képviselt álláspontjukat, az osztrák Birodalmi Tanács 1917. májusi újbóli egybehívása után követett politikájukat. Megismerjük a világegés társadalmi és gazdasági következményei ellen vívott harcukat a hátsországbán, továbbá a párt szerepét Ausztria 1918. október–novemberi átalakulásában.

Lutz Musner az osztrák szociáldemokrácia és az első világháború kitörése kapcsán felteszi a kérdést tanulmánya címében: mindnyájan alvajárók voltak? Röviden összefoglalja az osztrák szociáldemokraták 1875–1914 közötti történetét és a párt fejlődését. Bemutatja a párt hozzáállásának megváltozását a Nagy Háború kitöréséhez, vagyis azt elemzi, hogy a Victor Adler vezette szociáldemokraták miként jutottak el a háború ellenzésétől annak támogatásáig.

Gernot Stimmer a német nemzeti pártoknak az 1914-es irredenta és közép-európai gondolat közötti őrlődéséről ír. Bemutatja a német nemzeti pártok fejlődését 1867–1914 között, megtudjuk mekkora politikai erőt képviseltek e pártok a parlamentben (több mint 10 százalék), milyen ideológiai kohéziós erők tartották össze azokat. Megismerhetjük a pártok közös háborús és békecéljait, az előbbiek között például egy relatíve független Lengyelország és Ukrajna, továbbá egy délszláv állam létrehozása a Monarchia államkeretein belül, az utóbbiak között pedig példának okáért egy közép-európai államszövetség létrehozása szerepelt. A szerző beszámol a pártok közös célokra vonatkozó, egymás között folytatott vitáiról az 1911–1917 által határolt időszakban, valamint tudomást szerzünk a Monarchia általuk elképzelt belpolitikai reformjáról is.

Gerő András a magyar politikai elit viszonyát az első világháború kitöréséhez, a politikai álláspontokat és kulturális motivációkat vizsgálja meg összefoglaló tanulmányában. Bemutatja a szarajevói merénylettől a háború kitöréséig eltelt egy hónapban a magyar politikai elit hozzáállását a háború kérdéséhez. Részletezi Tisza István miniszterelnök szerepét először a Szerbiának küldött hadüzenet és a háború ellenzésében, majd annak támogatásában. Megismerhetjük a magyar parlamenti ellenzék pártjainak véleményét is, amelyek egyöntetűen támogatták a hadüzenetet és a világegés kirobbantását. Magyarország nemzeti érdekeiről írva megállapítja, hogy az alapvetően a fennálló status quo megőrzése volt. Véleménye szerint a magyar politikai elit magatartását a világháború kitörésekor a magyar nacionalizmus határozta meg. Politikai érdeke nem fűződött alapvetően a hadba lépéshez, mivel azonban a magyar nacionalizmus kulturális oldala erősebb volt a politikai érdekeknél, ezért sodródott bele az ország a háborúba.

Maddalena Guiotto az Osztrák–Magyar Monarchiában működő olasz politikai pártok első világháborúhoz való viszonyulásáról fejt ki véleményét tanulmányában. Dél-Tirol és az olaszok lakta adriai partvidék történetének rövid összefoglalása után, az említett régiók bécsi politikai képviseléről valamint a pártok vezetőiről tudunk meg részleteket, majd a szerző foglalkozik az Ausztriában élő olaszokkal és az 1914 előtti olasz irredentizmus problémakörével. Kiemeli, hogy a világháború kitörése után 60 000 dél-tirolai olasz harcolt a k. u. k. haderőben főleg az orosz fronton, ugyanakkor Dél-Tirolban és a tengerparton a háború alatt politikai szempontból nyugodt volt a hangulat. A cikk további részéből megismerjük az olasz pártok és vezérek politikai tevékenységét egészen 1918 novemberéig.

Regina Wonisch a Bécsben működő cseh pártokról ír tanulmányában. Bemutatja a csehek társadalmi, gazdasági politikai helyzetét általánosságban a Monarchia államkeretein belül, felsorolja és egyenként jellemzi a Bécsben működő cseh jobb- és baloldali pártokat, elemzi azok tevékenységét, kitér a cseh–német konfliktusokra az osztrák szociáldemokrácián belül. Végezetül az önálló cseh-szlovák állam létrejöttéhez vezető utat valamint Masaryk 1914–1918 közötti szerepének megváltozását tárja az olvasó elé.

Maria Mesner az első világháború előtti békemozgalmak történetét vizsgálja tanulmányában. A XIX. század második felétől kibontakozott nemzetközi békemozgalom törekvéseinek rövid bemutatása után az Ausztriában működő polgári és szociáldemokrata békemozgalom fejlődését követi nyomon az 1890-es évek elejétől kezdve. Megismerhetjük annak politikai céljait, stratégiáját,

vezetőit, a nők szerepének növekedését az irányzaton belül, végül a szerző röviden összefoglalja a polgári békemozgalom helyzetét a viláégés kitörése előtt.

Michaela Sohn-Kronthaler a katolikus püspöki kar első világháború alatti tevékenységét foglalja össze tanulmányában. Bemutatja a püspökségek uralkodóházhoz fűződő hagyományos jó viszonyát és dinasztiahűségét, felsorolja, kik voltak a katolikus püspökök Ausztriában a háború időszakában. Megismerhetjük a katolikus egyház reakcióit a szarajevói merényletre és a viláégés kitörésére, a háború tényének értelmezését katolikus szempontból. A szerző kiemeli a patriotizmust, valamint a békevágy hangsúlyozásának fontosságát a püspöki kar háború alatti megnyilatkozásaiban.

Erwin A. Schmidl a zsidók és a muszlimok első világháborús helyzetéről és szerepéről ír összefoglalóan. A Nagy Háború zsidó katona résztvevőiről szólva megállapítja, hogy a tartalékos tisztek száma a háború során jelentősen megnőtt a császári és királyi hadseregben. Mintegy 1000 tisztt és 30 000 zsidó katona hunyt el a háború folyamán. Kiemeli, hogy a hazafias propaganda terén is sokan dolgoztak a zsidók közül, így például a Sajtóhadiszállás vagy a bécsi Hadileváltár kötetlékében. Megtudjuk, hogy a háborús lelkesedés (hasonlóan a többi valláshoz) kezdetben a zsidók körében is nagy volt, ugyanakkor Galícia orosz megszállása következtében 1915 őszére Bécsben már 150 000 zsidó menekült élt, akik közül több tízezer végleg ott telepedtek le. A muszlimok szerepét elemezve megemlíti, hogy a török szultán 1914 novemberében szent háborút hirdetett, megvizsgálja annak következményeit a központi és az antant, illetőleg más semleges gyarmattartó hatalmakra nézve. Részleteket tudunk meg az osztrák–magyar haderő fogságába esett iszlám vallású hadifoglyok között folytatott propagandáról és egy részük sikeres megnyeréséről, továbbá a Monarchia Bosznia-Hercegovinából behívott katonáinak vallásgyakorlásáról, a bosnyák katonák harc közbeni abszolút megbízhatóságáról és hősiességéről. A szerző összefoglalóan megállapítja, hogy az Ausztria-Magyarországon élt és a haderőben szolgált zsidók valamint muszlimok a viláégés után szétszóródtak, az új utódállamokban kellett a megélhetésükről gondoskodniuk.

Wolfgang Maderhaner a modern tömegháború élményéről osztja meg gondolatait az olvasókkal. Bemutatja, hogy 1914 augusztusában Bécsben, milyen hatalmas lelkesedéssel fogadták a háború kitörését, és többek között azt boncolgatja, hogyan tűntek el a társadalmi és nézetkülönbségek az utcán ennek következtében. Sok irodalmi idézettel társítva bemutatja a háború embertelenségét, valamint az osztrák–magyar részről elszenvedett óriási katonai veszteségeket. Részletekbe menően, társadalmi szempontból vizsgálja meg a Monarchia felbomlásának folyamatát 1917–1918-ban. Legvégül megállapítja, hogy a világháború az 1918 utáni gyökeres társadalmi és politikai változások alapja volt.

Lorenz Mikoletzky „Szólásra jelentkezés” című rövid írásában azt fejtegeti, hogy milyen lehetett valójában Ferenc József viszonya a politikai pártokhoz. Köztudott, hogy a dunai birodalom uralkodója nem volt a mai értelemben vett demokrata és általában ellene volt az újtársaknak. Felhívja a figyelmet a dualizmus időszakára és az első világháborúra vonatkozó további alapos levéltári kutatások fontosságára.

Manfried Rauchensteiner „Eszmeforgácsok” címet viselő rövid cikkében az első viláégés korszakhatár jellegét hangsúlyozza, amely alaposan felgyorsította a társadalmi és politikai folyamatokat, következményei mélyrehatóak voltak az egész világon. Aláhúzza, hogy a háború alatt a Monarchiában a politikai pártok csak korlátozott népszerűségnek örvendtek, de azt követően az utódállam Ausztriában már meghatározóvá vált a szerepük. A szerző végül röviden elemzi a legnagyobb pártok háború alatti szerepét.

A kötetet irodalom- és rövidítésjegyzék, személynévmutató valamint a szerzők életrajzai egészítik ki.

A könyvet egyaránt bátran ajánlhatom a Nagy Háború időszakának politika-, társadalom-, valamint hadtörténetével foglalkozó történész kollégák, továbbá a korszak eseményeit száz év távlatából jobban megismerni kívánó érdeklődő olvasóközönség szíves figyelmébe.

Balla Tibor